

доктор історичних наук, професор
кафедри інтелектуальної власності та
цивільного права

ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ГЕТЬМАНУВННЯ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

У пропонованій статті здійснено аналіз становлення економічних підвалин Української козацької держави середини XVII ст., зокрема її податкової системи. Стверджується, що носили вони модерний характер відмінний від габріжницької системи Речі Посполитої.

Ключові слова: Українська козацька держава, Б. Хмельницький, податкова система, державний скарб, податковий апарат.

Постановка проблеми дослідження

Становлення Української козацької держави за умов Національно-визвольної революції другої половини XVII ст. вимагало від козацької старшини, передусім від гетьмана, розв'язання цілої низки актуальних питань як суспільно-політичного, так і соціально-економічного характеру. Причини і перебіг революційних подій засвідчили – державна модель Речі Посполитої безперспективна, а тому необхідно формувати власну національну державу, її інститути, які якісно б різнилися від польської. Не останнє місце у новому варіанті державності відводилося податковій системі у широкому розумінні цього слова: структуризація податкових платежів; визначення їх розмірів; частота сплати податків; функціонування нового податкового апарату тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

При підготовці статті використані матеріали «Актів, относящихся к истории Западной и Южной России, собранные и изданные Археографической комиссии», «Источники Малороссийской истории, собранные Д. Н. Бантыш-Каменским». Питання, співзвучні з обраною нами для вивчення темою, відображено в науковій історичній літературі, зокрема у монографіях І. П. Крип'якевича, В. В. Веселаго, Ф. П. Шевченка, Л. Г. Мельника, В. А. Смолія, В. С. Степанкова. Однак є аспекти, що потребують додаткового висвітлення, сучасного концептуального осмислення.

Автор статті ставить за мету дослідити податкову систему Української козацької держави за гетьманування Богдана Хмельницького.

Виклад основного матеріалу

Під час становлення податкової системи Української козацької держави за гетьманування Богдана Хмельницького не йшлося про збереження податкової системи Речі Посполитої. Зумовлено це тим, що для останньої були характерними такі принципові недоліки: чисельність податків; відсутність їх регламентації; надмірний податковий тиск. Справа у тому, що польські магнати, стягуючи податки, не дбали про перспективи економічного розвитку українських земель, тому платники податків – насамперед селяни – зазнавали неабияких збитків, животіючи на межі виживання, а то і за межею. У такому контексті не втратили актуальності міркування І. Янжула – відомого вченого, фінансиста. Він, зокрема, у 90-х роках XIX ст. зауважив, що революції, війни, міжусобиці за останні два століття дуже часто були викликані ні чим іншим, як надмірним тягарем і нерівномірністю податків [1, 236].

Якщо говорити сучасною термінологією, польська система оподаткування не була соціально орієнтованою. Відомо, що податки виконують, як правило, дві функції: розподільчу і фіскальну. Тобто, вони або перерозподіляють матеріальні блага, або зосереджують їх у руках малочисельної частини населення. У другому варіанті більшість перебуває у злиденному економічному становищі.

Напередодні національно-визвольної революції другої половини XVII ст. надходження від податкових платежів, що сплачувало українство, зосереджувалося у руках владної меншості. Тому польська податкова система в Україні носила відвертий фіскальний характер. Вона не сприяла соціальній згоді, посилюючи українсько-польське протистояння. Зважаючи на таке, об'єктивною та закономірною стала ліквідація польської податкової системи за гетьманування Богдана Хмельницького.

Слушною, на наш погляд, є теза Д. Похилевича про те, що повстале селянство завдало сильного удару по старій соціально-економічній системі. «Холопи» відмовлялися виконувати «послушенство» і панам, коли вони залишалися на місцях, доводилося з цим миритися. На селянах можна було помститись, але повернути вчорашній стан було не так просто» [2, 75].

Отже, обставини часу вимагали від Богдана Хмельницького розробити такі принципи функціонування податкової системи: 1) мати постійні джерела фінансових надходжень до скарбниці держави; 2) забезпечити якщо не економічне зростання за умов ведення бойових дій, то, принаймі, економічну стабільність; 3) запобігти соціальній конфронтації, зберегти цілісність українського суспільства; 4) упорядкувати податкову систему, зробивши її соціально орієнтованою. Фактично, на нашу думку, йшлося про посилення розподільчої функції податків.

Аналіз джерельного матеріалу, історіографічної спадщини дозволяє стверджувати, що гетьман, вирішуючи податкові справи, керувався принципом, щоб «никому утяженья не було» [3, 215]. Богдан Хмельницький зважився на справді мужній крок – скасував ті види податків, на сплату яких населення, передусім селянство, реагувало надзвичайно гостро. Фактично він ліквідував конфліктогенні податкові платежі. Наприклад, заборонялися «становиська», «покоси», «дані», «поклони», «стації» (ліквідація останньої є дискусійною – автор) [4, 96; 5, 104–105]. Вважаємо, що такий крок був не лише мужній, а й далекоглядний. Реальними справами гетьман в очах тогочасного населення утверджувався як національний лідер, як об'єднавча постать для українців. У такий спосіб, окрім іншого, формувалася національна економічна модель.

Вже у перших зверненнях гетьмана до населення, датованих 1648 р., у проекті Зборівської угоди і в самому документі йшлося про скасування різноманітних митних зборів, а найголовніше – стації [6, 121–122; 7, 396; 8, 20]. В універсалах до селян від 1657 р. Богдан Хмельницький взагалі обіцяв звільнити їх від податків. Є відомості про те, що він відмовився від оренди як джерела фінансових надходжень [9, 89]. Нагадаємо, що оренди, суборенди мали надзвичайно широке поширення у Речі Посполитій, зокрема на підвладних їй українських землях, викликаючи невдоволення у населення, конфронтацію у суспільстві.

Як справедливо зауважує В. Веселаго, завдяки цим заходам державний скарб Української козацької держави позбавився окремих джерел фінансування. З іншого боку, з'явилися нові, ненадмірні для платників податків [3, 217]. Разом із тим, як аргументовано доводить Ф. Шевченко, гетьман і старшина виступали не за ліквідацію податків, а за пом'якшення податкового тягаря [10, 217]. Однак, ми вважаємо, що надання податкових пільг, а не цілковита ліквідація податків, було продиктовано воєнно-політичними міркуваннями. На наш погляд, податки не можна скасувати, оскільки вони – невід'ємний елемент фінансової системи держави. Без них нереально проводити і соціальну політику. Інша справа, що уряду під силу регулювати податковий тиск на населення. Селяни, що підтримали гетьмана, були не проти податків, а проти надмірного податкового тягаря.

Серед тогочасних верств українського суспільства, які сплачували податки, найчисельнішою було селянство. Якщо міщани, козаки мали якісь податкові пільги, то «пашенный крестьянин будет должность обыкшую его царскому величеству отдавать, как и прежде сего» [11, 450], – йшлося у «березневих статтях». Хоча на території Української козацької держави селяни, за твердженням Ф. Шевченка, були переведені на оброк (чинш), не відробляючи інших повинностей і відробітків [10, 218]. Ця теза дослідника

потребує уточнення, оскільки в універсалах гетьмана, інших тогочасних джерелах називалися конкретні податки, що сплачувалися селянами. Швидше за все, Б. Хмельницький мав на увазі те, що податковий тягар буде мінімальним або помірним.

Реконструкція податкових платежів селянства – справа надзвичайно складна. Річ у тому, що не всі види податків, принципи оподаткування збереглися у документах і матеріалах 1648–1657 рр. Однак, наступники Богдана Хмельницького, запроваджуючи нові види податків, посилалися на те, що вони містилися у «статтях Богдана Хмельницького». Окрім них інформацію про податки містять такі документи: перепис населення за 1666 р.; укази Петра I від 22 листопада 1722 р., 16 квітня 1722 р., 3 липня та 22 серпня 1723 р. тощо. Тому, з'ясовуючи сутність податкової політики Богдана Хмельницького, зокрема стосовно до селянства, необхідно співставляти, аналізувати і вище вказані та інші документи. Такий підхід у свій час був застосований, наприклад, В. Барвінським [12].

Із повідомлень Адама Кисіля за 1649 р. відомо, що за розпорядженням гетьмана селяни сплачували чинші, дані медові, пастівні тощо [Цит. за: 10, 75]. Згідно з переписними книгами 1666 р., селяни на користь гетьманської скарбниці сплачували «подимне» або «подвірне» – наперед визначений, постійний податок [13, 7]. Павло Тетеря у розмові із боярами у 1657 р. з приводу «подимного» свідчив, що у Ніжинському полку селяни сплачують по 2 – 3 золотих польських з кожного двору. На думку полковника, «дворове» можна було б обмежити 1 – 2 золотими [14, 744–745]. Є дані про те, що цей податок збирався і у 1649 р., а також про його розміри: 12 золотих польських або 2 карбованці. У 1651 р. його по 1 талеру з двору сплачували селяни Житомирщини. За джерелами, він стягувався у грошовій формі, а розміри коливалися від 0,4 золотого польського до 13, хоча є згадки і про 50 золотих польських із плуга [Цит. за: 3, 233].

Хоча офіційно, за гетьманськими листами і універсалами, «стація» як вид податку ліквідовувалася, однак, де-факто, її продовжували стягувати із селян, не говорячи про це офіційно. Підтвердженням нашої думки є вимоги, що висувалися Богданом Хмельницьким до царя стосовно оплати Запорізькому війську: «Из тех же доходов, из которых прежде сего давано» [11, 439]. По-друге, селян зобов'язували утримувати війська, що дозволяє говорити про «стацію», яку стали називати «військовим податком» [11, 476]. Він стягувався у натуральній формі. Так, наприклад, у 1650 р. селяни Київщини, Чернігівщини, Брацлавщини на користь армії сплатили по півосмачки зерна [15, 90–98, 102–108].

Критерієм розміру «військового податку» можна вважати економічну спеціалізацію регіону або навіть окремих господарств, матеріальний достаток селян. В одних районах його сплачували в розмірах, що залежали від кількості волів, коней, в інших – від кількості землі [16, 177]. За підрахунками істориків, «військовий податок» і «дворове» становили близько 40 % від загальних надходжень до скарбниці [3, 229].

До 1651 р. відробляли селяни і панщину, яку згодом замінили чиншом на користь держави у грошовій формі. Однак, гетьманські універсали на володіння маєтностями не визначають її розмірів. У практично всіх документах йдеться про те, що селяни «вшелякую повинність ведлуг звичаю давного отдавали», «повинности и работи всякіе отправляли» [17, 148; 18, 147]. Крім податків на користь держави, зауважує Л. Мельник, селяни сплачували податки на утримання церкви, органів місцевого самоврядування. Ними були такі: «вагове», «торгове», «осінщина», «помірне».

Таким чином, під час Української національно-визвольної революції другої половини XVII ст. змінився правовий статус селян. У своїй більшості вони стали державними підданими. Це якісно різнилося від їх статусу під владою Речі Посполитої. Враховуючи це, важко не погодитися із Павлом Алепським, який писав: «Ніхто не бере з них ні десятини, ні нічого подібного – вони вільні від усього, і в такому положенні знаходяться всі піддані сторони козаків: не знають ані податків, ані гарача, ані десятини» [19, 48]. Варто зауважити, що, очевидно, Павло Алепський ці рядки написав, порівнюючи

види та розміри податків селян, які сплачувалися за польського панування і за гетьманування Богдана Хмельницького. В іншому випадку свідчення секретаря патріарха антиоїхійського та всього Сходу викликають сумніви з приводу їх достовірності. Враховуючи писемні свідчення, обґрунтованим вважаємо судження про те, що обсяги «послушенства» селян в Українській козацькій державі за гетьманування Богдана Хмельницького були значно переглянуті у бік полегшення [20, 123]. Фактично гетьману вдалося податкові платежі зробити соціально орієнтованими, адекватними матеріальним статкам населення, насамперед селян. Принаймні нами не віднайдено писемних джерел, в яких було б зафіксовано невдоволення селян податковими платежами за гетьманування Богдана Хмельницького.

Невід'ємною складовою податкової системи держави є податковий апарат. Він виконує різноманітні функції: 1) контроль за сплатою податкових платежів; 2) контроль за дотриманням законності; 3) забезпечення надходжень до державного скарбу тощо. Тому, розробляючи основи нової податкової системи, Богдан Хмельницький чільне місце відводив і належному функціонуванню податкового апарату.

Дослідженнями вітчизняних учених-істориків доведено, що Богдан Хмельницький безпосередньо керував фінансами держави, організувавши «військовий скарб» [21, 14]. Гетьману вдалося паралізувати дії королівської адміністрації зі збирання податків до скарбниці Речі Посполитої, що завдало їй відчутних збитків [22, 61]. Вже у лютому 1649 р. польські комісари повідомляли короля про те, що гетьман «доходы отовсюду...берет в Заднепровье» [22, 77]. Універсал від 1654 р. про запровадження податку на імпортовані товари, виданий від імені Богдана Хмельницького, не містить інформації про те, що він узгоджувався із старшиною. Аналогічною була ситуація і у 1654 р., коли полковники і сотники просили гетьмана звільнити окремі полки і сотні від показанщини [24, 101].

Модель управління Українською козацькою державою передбачала три рівня: генеральний, полковий, сотенний. На кожному із них здійснювалося і керівництво фінансами, зокрема податками. Є підстави стверджувати, що гетьман до цієї справи широко залучав національні кадри: купців, міський патриціат тощо. На нашу думку, це зумовлено такими факторами. По-перше, під час революції були знищені всі компоненти польської державності на українських землях. По-друге, польська шляхта, магнати були вилучені із системи нового державного управління. По-третє, вакуум, що виник у цій сфері, мав бути заповнений, інакше податковий апарат не міг діяти. Звернемо увагу на той факт, що в цей період небачених розмірів досягло покозачення. Як справедливо зазначає В. Голобуцький, у широкому смислі цього слова воно означало вихід з-під юрисдикції пана і заміну існуючих органів влади самоврядуванням. У селах на селянських сходах обиралися отаман, суддя, писар тощо, які відали місцевими справами [25, 25–26]. По-четверте, маємо писемні свідчення про те, що багаті купці – Остафій Остаменко, Феодосій Голикович (в іншому варіанті – Томкович – авт.) – збирали податки у прикордонній смузі. Згідно з документами, вони перебували на посаді «екзакторів» і підпорядковувалися особисто гетьману [26, 507–508]. На думку І. Крип'якевича, екзактори – збирачі податків та інших державних прибутків (не виключено, що і орендарі, що за певну суму брали в оренду податки, які надходили до бюджету – авт.) [24, 101].

За джерелами відомо, що у 1654 р. (за іншими даними 1655 р. – авт.) на посаді гетьманського підскарбія перебував Іван Ковалевський [27, 117–133]. На жаль, ми можемо лише припускати, які питання перебували у його компетенції, оскільки відомості з цього приводу надзвичайно обмежені. Швидше за все, висловлюючись сучасною мовою, він був довіреною особою гетьмана – міністром фінансів і головою податкової адміністрації водночас. Відомо, що Павло Тетеря у розмові з представниками царського уряду в 1657 р. обговорював питання реорганізації податкової справи в Українській козацькій державі [27, 701–702]. Окремі дослідники [29, 225] припускають, що він мав безпосереднє відношення до податкових надходжень, оскільки до революції перебував на посаді податківця. На наш погляд, П. Тетеря мав безпосереднє відношення до податків у

зв'язку з тим, що був Переяславським полковником, а тому обов'язково мав справу із податковими надходженнями.

У документах того періоду йдеться і про помічників, можливо, заступників підскарбія, або начальника одного із департаментів. Наприклад, відомо, що Дима (ім'я – авт.) контролював надходження орендних платежів до гетьманського скарбу [29, 225]. Є підстави стверджувати, що податковий апарат за Богдана Хмельницького був досить-таки розгалуженою структурою. Так, зокрема, до його складу входили, сучасною мовою, фінансові агенти – рядові податківці, які безпосередньо на місцях виконували функції, пов'язані з діяльністю податкових органів.

Якщо на загальнодержавному (генеральному) рівні фінансами, податками завідував гетьман, то на полковому – полковник, на сотенному – сотник. Із розмови П. Тетері з представниками московського уряду є підстави вважати, що окремі полковники перебирали на себе ті ж повноваження, що їх мав Богдан Хмельницький. Наприклад, у Ніжинському полку були запроваджені нові податкові платежі [27, 349], хоча це була прерогатива лише гетьмана. До повноважень полковників належали: збір податкових платежів із населення, надсилання їх до державного скарбу. Іншими словами, контрольно-посередницька роль. Відомі факти зловживань. Так, экс-полковник Євстахій Пішко відмовлявся віддати податкові надходження своєму наступнику. Інші полковники привласнювали частину зібраних податків [27, 349].

Зрозуміло, що зберігалася і посада підскарбія: генерального, полкового, сотенного. Скажімо, у Ніжинському полку «ревизором скарбу войскового» був Роман Ракушко-Романовський (більше відомий як літописець Самовидець – авт.). У містах, як правило, ці функції виконували бурмістри, у селах – війти або войти [30, 744–745; 27, 348; 31, 71]. У Чернігівському полку підскарбієм був Якуб Федорів із Борзни [26, 102].

Про важливість податкової справи, розуміння її значущості гетьманом свідчить епізод із московсько-українських переговорів у березні 1654 р. Обговорюючи механізми спільного співіснування, гетьманський і московський уряди висловлювали і бачення подальшого функціонування податкової системи в Українській козацькій державі. Сторони обстоювали різні позиції з цього приводу. Так, гетьманат доводив необхідність збору податків із населення українським податковим апаратом. Гетьман мав сам надсилати податкові надходження до царської скарбниці щороку «сметя сколько доведетца местным делом» [27, 440–441]. Представники московського царя вважали, що податки мають збирати московські воєводи, підвладні їм чиновники.

Результатом тривалої дискусії стало прийняття українського варіанту. Ним підтверджувався стан справ у податковій сфері, сформований під час революції, однак із одним «але». На місцях контроль за сплатою податків українським населенням здійснювали представники українського податкового апарату: війти, бурмістри, райці, лавники [27, 447]. Цікавою є ситуація із війтами або войтами. Річ у тім, що у московських документах доби Богдана Хмельницького українських селян називали міщанами із багатьох причин [Доклад. див.: 32, 219; 33, 240]. Тому війти або войти мали владу не лише над міщанами, а і над селянами. В універсалі гетьмана до міщан Чернігова Іван Скіндер – чернігівський війт – називався «дозорцем міста і волості», зобов'язувався «радити і правити» як міщанами, так і селянами волості [34, 98]. Аналогічною була ситуація у 1654 р. у Вінницькому, Ніжинському полках. У селах правили війти, а селян називали міщанами [27, 799].

Український податковий апарат, як і фінансову діяльність гетьмана, згідно з домовленостями, контролювали чиновники – представники московського уряду: «...над теми сборщиками смотреть, что б делали правду» [27, 441, 447, 476, 479]. На практиці, аж до 1657 р. податки, податковий апарат перебували під реальним контролем Богдана Хмельницького та старшини. Доказом цього є запис розмови між гетьманом і Федором Бутурліним, який зберігся до наших днів, у червні 1657 р. Царський посол, очевидно, висловлюючи офіційну позицію Кремля, звинувачував Богдана Хмельницького у тому, що

Москва немає з України доходів: «Доходів ніяких царська величність з усіх городів України, окрім київських малих доходів, у свою царської величності казну не брав, а тими всіми городами України ти рядиш і з тих городів усякі доходи збираєш на себе». На це гетьман рішуче відповів, що він «не приказував й на гадці у нього не було, щоби воєводи були у всіх городах і щоби їм віддавано зібрані доходи» [26, 567, 569].

Висновки

Отже, за гетьманування Богдана Хмельницького в Українській козацькій державі відбулося становлення національної податкової системи – невід’ємного складника фінансів, атрибуту державності загалом. Насамперед було переглянуто чисельність та розміри податкових платежів, унормовано їхню сплату. Їх було істотно зменшено. Першочергово це стосувалося ліквідації соціально конфліктогенних податків. Податкові платежі стали носити соціально орієнтований характер. Їх розміри визначалися об’єктивною платоспроможністю населення, передусім селянства. Гетьману вдалося паралізувати діяльність польського податкового апарату; сформувати національний податковий апарат, що мав розгалужену структуру. Управління апаратом здійснювалося на трьох рівнях: генеральному, полковому, сотенному. Безпосередньо податковим апаратом керував гетьман.

Література

1. Янжула И. И. Основные начала финансовой науки. Учение о государственных доходах / И. И. Янжула. – Спб., 1890.
2. Похилевич Д. А. Структурні зміни в помісті після визвольної війни українського і білоруського народів / Д. А. Похилевич // 300 років возз’єднання з Росією. – Науковий збірник. – Львів. – 1954.
3. Цит. за: Веселаго В. В. Экономическая политика Б. Хмельницкого (1648–1657 гг.) : дис...к. е. н. / В. В. Веселаго. – К., 1958.
4. Акты, издаваемые виленской комиссией для разбора древних актов. – К., 1908. – Т. 34.
5. Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. – К., 1890. – Т. 4.
6. Історія України в документах і матеріалах. – К., 1941. – Т. 3.
7. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией (далі – АЮЗР). – Спб., 1861. – Т. 3.
8. Источники Малороссийской истории, собранные Д. Н. Бантыш-Каменским и изданные О. Боденским. – М., 1858. – Ч. 1.
9. АЮЗР. – Спб., 1853. – Т. 2.
10. Шевченко Ф. П. Політичні та економічні зв’язки України з Росією в середині XVII ст. / Ф. П. Шевченко. – К., 1959.
11. АЮЗР. – Спб., 1878. – Т. 10.
12. Барвинский В. А. Заметки по истории финансового управления Гетманщины / В. А. Барвинский. – Харьков, 1914.
13. Переписні книги 1666 р. – К., 1933.
14. АЮЗР. – Спб., 1881. – Т. 11.
15. Інститут історії України НАНУ. – Відділ рукописів. – Спр. 157.
16. Мельник Л. Г. Боротьба за українську державність (XVII ст.) / Л. Г. Мельник. – К., 1995.
17. Історія України в документах і матеріалах. – К., 1941. – Т. 3.
18. Морозов А. Г. Економічні наслідки Визвольної війни / А. Г. Морозов // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку : матеріали IV Всеукраїнських історичних читань. – К.-Черкаси, 1994.
19. Алепський П. Країна козаків / П. Алепський. – К., 1995.
20. Гуржій О. І. Українська козацька держава в другій половині XVII–XVIII ст.: кордони, населення, право / О. І. Гуржій. – К., 1996.
21. Ткач А. П. Общественный и государственный строй Украины периода народно-освободительной войны и воссоединения Украины с Россией (1648–1654 гг.) : автореф. дисс...канд. ист. наук / А. П. Ткач. – К., 1953.
22. Українська державна ідея XVII–XVIII ст.: проблеми формування, еволюції, реалізації / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – К., 1997.
23. Цит. за: Степанков В. С. Социальная политика гетманской администрации в годы освободительной войны украинского народа (1648–1654 гг.) и борьба против нее крестьян и казайкой гольтыбы / В. С. Степанков // История СССР. – 1979. – № 3.
24. Крип’якевич І. П. Український державний скарб за Богдана Хмельницького / І. П. Крип’якевич // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. – Львів, 1920. – Т. 130–131.

25. Голобуцький В. О. Соціально-економічна політика гетьманської адміністрації / В. О. Голобуцький // Український історичний журнал. – 1979. – № 1.
26. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Спб., 1861. – Т. 3.
27. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Спб., 1878. – Т. 10.
28. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Спб., 1881. – Т. 14.
29. Веселаго В. В. Экономическая политика Б. Хмельницкого (1648–1657гг.) : дис...к. е. н. / В. В. Веселаго – К., 1958.
30. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Спб., 1879. – Т. 11.
31. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Спб., 1865. – Т. 4.
32. Шевченко Ф. П. Політичні та економічні зв'язки України з Росією в середині XVII ст. / Ф. П. Шевченко. – К., 1959.
33. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький / І. П. Крип'якевич. – К., 1990.
34. Лазаревский А. Акты по истории землевладения в Малороссии / А. Лазаревский // Чтения в историческом обществе Нестора-Летописца. – К., 1890. – Кн. 4.

References

1. Yanzhula, I. I. (1890). *The basic principles of financial science. The doctrine of public revenues*. Spb. (in Russ.)
2. Pokhylevych, D. A. (1954). Structural changes in the estate after the liberation war of the Ukrainian and Belarusian peoples. *300 years of reunification with Russia*. – Naukovyy zbirnyk [Scientific Collection]. Lviv (in Ukr.)
3. Quoted by: Veselago, V. V. (1958) B. Khmelnytsky's economic policy (1648–1657). Ph.D. dissertation. K. (in Ukr.)
4. *Acts issued by Vilna Commission for parsing of ancient instruments* (1908), 34. K. (in Ukr.)
5. *Readings in the Historical Society of Nestor the Chronicler* (1890), 4. K.. (in Ukr.)
6. *The history of Ukraine in the documents and materials* (1941), 3. K. (in Ukr.)
7. *Acts relating to the history of Southern and Western Russia collected and published by the Archeographic Commission (hereafter – ASWR)*. (1861), 3. Spb. (in Russ.)
8. Sources of the Little Russian history collected by D. N. Bantysh-Kamensky and published by O. Bodenskiy (1858), 1. M. (in Russ.)
9. ASWR. (1853) 2. Spb. (in Russ.)
10. Shevchenko, F. P. (1959). *Political and economic relations between Ukraine and Russia in the middle XVII cent.* – K. (in Ukr.)
11. ASWR. (1878). 10. Spb. (in Russ.)
12. Barvinskiy, V. A. (1914). *Notes on the history of Hetmanate financial management*. Kharkov (in Pl.)
13. *Census books 1666 p.* (1933). K. (in Ukr.)
14. ASWR. (1881), 11. – Spb. (in Russ.)
15. Institute of History of Ukraine NASU. *Department of manuscripts*. Spr. (in Ukr.)
16. Melnyk, L. G. (1995). *The struggle for the Ukrainian statehood (XVII cent.)*. K. (in Ukr.)
17. *The history of Ukraine in the documents and materials*. (1941). 3. – K. (in Ukr.)
18. Morozov, A. G. (1994). The economic consequences of the liberation war. *The Ukrainian Cossack State: origins and historical development. Materials of IV All-Ukrainian historical readings*. K.-Cherkasy. (in Ukr.)
19. Alepsky, P. (1995). *The Cossacks country*. K. (in Ukr.)
20. Gurzhiy, O. I. (1996). *The Ukrainian Cossack State in the second half XVII–XVIII cent.: boundaries, population, law*. K. (in Ukr.)
21. Tkach, A. P. (1953). *Social and political system of Ukraine the period of the National Liberation War and the reunification of Ukraine and Russia (1648–1654). Extended abstract of Cand. Sc. (History) dissertation*. Kyiv (in Ukr.)
22. Smoliy, V. A. & Stepankov, V. S. (1997). *The Ukrainian national idea XVII–XVIII cent.: problem of the formation, evolution, realization*. Kyiv (in Ukr.)
23. Quated by: Stepankov V. S. Social policy of Hetman's administration during the liberation war of the Ukrainian people (1648–1654) and the struggle against it by peasants and Cossack raggery. *History of the USSR*. – 1979. – № 3. (in Russ.)
24. Krypyakevych, I. P. (1920). The Ukrainian national treasure during Bohdan Khmelnytsky's time. *Notes of the Scientific Society named after T.*, 130–131. Lviv. (in Ukr.)
25. Golobutsky, V. O. (1979). Socio-economic policy of Hetman's administration. *Ukrainian Historical Journal*, 1. (in Ukr.)
26. *Acts relating to the history of Southern and Western Russia collected and published by the Archeographic Commission*. (1861). 3. Spb. (in Russ.)

27. *Acts relating to the history of Southern and Western Russia collected and published by the Archeographic Commission.* (1878). 10. Spb. (in Russ.)
28. *Acts relating to the history of Southern and Western Russia collected and published by the Archeographic Commission.* (1881). 14. Spb. (in Russ.)
29. Veselago, V. V. (1958) *B. Khmelnytsky's economic policy (1648–1657). Ph.D. dissertation.* Kyiv (in Ukr.)
30. *Acts relating to the history of Southern and Western Russia collected and published by the Archeographic Commission.* (1879). 11. Spb. (in Russ.)
31. *Acts relating to the history of Southern and Western Russia collected and published by the Archeographic Commission.* (1865). Spb., 4. (in Russ.)
32. Shevchenko, F. P. Political and economic relations between Ukraine and Russia in the middle XVII cent. K., 1959. (in Ukr.)
33. Krypyakevych, I. P. (1990). *Bohdan Khmelnytsky.* Kyiv (in Ukr.)
34. Lazarevskiy, A. (1890). Acts on the history of land ownership in the Little Russia. *Readings in the Historical Society of Nestor the Chronicler.* 4. Kyiv. (in Russ.)

KORNOVENKO Sergii Valeriyovich,

Doctor of Science (history), professor of intellectual property and civil rights

The tax system ukrainian Cossack state for Hetman Bohdan Khmelnytsky

Abstract. *Formation of the Ukrainian Cossack State during the National liberation revolution of the second half XVII cent. required of the Cossack head, primarily of the Hetman, solving a number of urgent issues as socio-political and socio-economic. The tax system was an integral part of the new version of the state broadly defined: tax payments structuring; determining the size; the frequency of payment of taxes; functioning of the new tax system etc.*

The article aims to examine the tax system of the Ukrainian Cossack State by Hetman Bohdan Khmelnytsky

The Ukrainian Cossack State model included three levels: general, regimental, centesimal. Each of them carried financial management, including taxes. There is reason to believe that the hetman attracted wide national personnel: traders, urban patricians etc. In our opinion, this is due to the following factors. First, during the revolution destroyed all the components of the Polish state in the Ukrainian lands. Secondly, the Polish gentry, magnates were taken off the new public management. Thirdly, the vacuum created in this area, had to be completed, otherwise the tax unit could not act.

By Hetman Bohdan Khmelnytsky in the Ukrainian Cossack State, there was formation of the national tax system – an integral component of finance, attribute of statehood in general. First was revised number and size of tax payments, normalized payment. They were significantly reduced. Primarily it concerned the removal of social conflict taxes. Tax payments had socially oriented character. The amounts were determined by objective solvency of the population, especially the peasantry. The Hetman managed to paralyze the activities of the Polish tax system; form a national tax unit, which had branched structure. The management was carried on three levels: general, regimental, centesimal. The Hetman managed directly the tax unit.

Keywords: *Ukrainian Cossack State, B. Khmelnytsky, the tax system, national treasure, tax unit.*

Надійшла до редакції – 12.12.2015

Затвержена до друку – 17.12.2015